

Veronika BAJT
Mirovni inštitut –
Inštitut za sodobne družbene
in politične študije

Damjan Mandelc
**Na mejah nacije:
Teorije in prakse nacionalizma**
Znanstvena založba Filozofske
fakultete, Ljubljana 2011,
str. 215, 19.90 €
(ISBN 978-961-237-471-6)

O nacionalizmu teče razprava na treh različnih ravneh. Prva je teoretska in ostaja zamejena v akademska razmišljanja ter dostopna ozkemu krogu ljudi, ki se s tem pojavom poglobljeno ukvarjamo. Potem je tu dimenzija javnih razprav, ki postanejo aktualne še posebno ob odmevnih dogodkih, ki se navezujejo bodisi na radikalne desničarske skupine ali na t. i. sektaško nasilje – termin, ki ga mediji radi uporabljajo, kadar se ne želijo ali ne znajo opredeliti do vpletenih akterjev v konfliktu. In tretja je raven samega nacionalističnega diskurza, ki o nacionalizmu najpogosteje razpravlja, ne da bi pojav sploh poimenoval, toliko jasneje pa uporablja besednjak patriotizma oziroma domoljubja in nacionalnih interesov. Bistven problem, da namreč nimamo definicije nacionalizma, »moti« in zanima le prvo skupino – raziskovalce tega pojava. V vsakdanjem življenju se namreč o vsebini pojmov, kot so narod, nacija, nacionalna identiteta in nacionalna država, ne sprašujemo, medtem ko v nacionalističnem diskurzu – ob odsotnosti vsakršne problematizacije

in refleksije – prav ti pojmi dobijo navdih skorajda mističnih dimenzij nečesa, kar je »naše«, »dobro« in vredno ohraniti, obraniti in negovati za zanamce. Tudi v akademski sferi pravzaprav ni tako redek očitek, da se o nacionalizmu »že vse ve« in da se zato z raziskovanjem tega pojava, še posebej če se ga aplicira na slovenski kontekst, ne velja ukvarjati. V družbi le redkih izjem – ne povsem naključno so bile te monografije v glavnem objavljene pri tujih založbah – knjiga Damjana Mandelca zato v slovenskem prostoru skorajda orje ledino in predstavlja neke vrste nadaljevanje prelomnega zbornika *Študije o etnonacionalizmu*, ki ga je leta 1991 uredil Rudi Rizman.

Monografija *Na mejah nacije: Teorije in prakse nacionalizma* v prvem delu vsebuje pojmovno razpravo o teoretskih strategijah v raziskavah nacionalizma, v drugem pa kontekstualizacijo pojava nacionalizma na treh empiričnih primerih slovenskega, katalonskega in baskovskega nacionalnega gibanja. V sklepnem delu skuša Mandelc tudi odgovoriti na vprašanje o vlogi narodov in nacionalizma v globalni dobi in zato v procesih globalizacije išče nove transnacionalne oblike pripadnosti, čeprav hkrati ugotavlja, da nacionalna identiteta in gibanja ohranjajo svoj vpliv.

Osrednji namen razprave je v prvem delu knjige definiran kot opredelitev in primerjanje posameznih konceptov, ki so povezani z diskurzom nacionalizma. Tu si avtor vzame čas za pomemben postanek pri vsebinskih opredelitvah in terminolo-

ških pojasnilih, podobno kot – med drugimi – storita tudi Rizman v zgoraj omenjenem zborniku ali Gorazd Kovačič v spremni besedi k prevodu Smithovega *Nacionalizma*. Kot Mandelc pravilno izpostavi, smo pogosto priča težavam pri prevajanju (in zato posledično tudi razumevanju) angleških terminov v slovenski jezik – in obratno. Opozori na sporno izenačevanje naroda z državo, in to še vedno dominantno zmoto ponazori s primeri iz *mednarodne* (tj. *meddržavne*) prakse. Zaradi specifičnosti vznika in razvoja modernih študij nacionalizma, ki segajo v 60. leta prejšnjega stoletja, in zaradi številčno prevladujočih publikacij v angleščini, se tudi v slovensko umetno uvaja terminologijo, ki ob tehtnejšem razmisleku in pomenškem konsenzu mogoče niti ne bi bila potrebna. Bi z besedo »narod« morda lahko zaobjeli temeljne elemente francoske »*ethnie*« oziroma angleške »*ethnicity*« («etnije» oziroma »etnične skupine«)? Šele »nacija« oziroma politični narod namreč dejansko izražata tisto, o čemer so pisali modernistični teoretiki, ki nacionalizem strogo vežejo na pojav moderne, predmoderni narodni, torej etnični ali kulturni nastavki, pa jih ne zanimajo. Tega konsenza (za enkrat še) ni, zato terminološke razprave še vedno zavzemajo relevanten prostor znotraj študij nacionalizma, kar knjiga ne le zaznava, temveč tudi poglobljeno naslavlja.

Monografija obravnava tudi dva temeljna pogleda na formiranje nacionalizmov, kulturno-etnični in teritorialno-politični model, ki pravzaprav bistveno določata razlikovanje

med narodno in državljansko zaveštvo/lojalnostjo. V samem bistvu gre za vprašanje, ali je narod »kulturna« (etnična) ali »politična« (državljanska) skupnost (torej »nacija«), to pa se lahko hkrati cepi tudi na dilemo o tem, ali obstajata »dober« in »slab« nacionalizem oziroma, ali obstaja razlika med nacionalizmom in domoljubjem (patriotizmom). Mandelc v samem začetku jasno izpostavi, da njegov namen ni v razvijanju definicije nacionalizma, kar je vsekakor modra in pravzaprav edina zares mogoča odločitev. A hkrati morda tudi najbolj »varna«, saj bi bralko in bralca gotovo zanimala tudi avtorjeva jasnejša definirana pozicija znotraj vseh obravnavanih teoretskih razmišljanj in pogosto divergentnih tokov. Kljub temu da avtorju ne gre očitati izogibanja iskanju definicije pojava, ki ga z eno definicijo nikakor ni mogoče zaobjeti, pa bi knjiga, ki se spopada s še vedno zelo aktualno tematiko, gotovo pridobila z bolj jasno definirano umestitvijo avtorjeve lastne pozicije. Le-to je namreč težko izluščiti, saj se razprava osredotoča na argumentacijo najvidnejših teoretikov.

Za boljše razumevanje obravnavanih tem v drugem delu monografije ponudi krajšo razpravo o slovenskem nacionalizmu, ki jo avtor vodi skozi teoretske modele v smislu iskanja najbolj ustreznih za ta specifični izbrani kontekst. Tu pritrudi tistim že obstoječim publikacijam, ki so prepoznale razlike med zgodovinsko izkušnjo slovenskega nacionalnega gibanja pred osamosvojitvijo in nacionalističnim diskurzom po vzpostavi-

tvi lastne nacionalne države. Ne odpira pa poglobljene razprave o vpetosti nacionalizma v delovanje slovenske nacionalne države v zadnjih dveh desetletjih in ne išče vzporednic med nacionalističnim diskurzom sedanjega časa in zgodovinskimi primeri poteka nacionalnih gibanj. *Slovenski skrajni nacionalizem in ksenofobija* sicer ponazori na izbranih primerih (izbrisani, Romi, muslimani), vendar pojavov, ki še posebno v situaciji krize postajajo vse bolj pereči, ne obravnava podrobneje. Tudi uporaba javnomnenjskih raziskav za ponazoritev slovenske poosamosvojitvene etnične distance je zgolj ilustrativne narave, saj empirija metodološko ostaja brez kontekstualizacije in nima jasno razvidne povezave z razpravo o diskurzu nacionalnega, ki ji sledi. Kljub naštetim pomanjkljivostim pa avtor ponudi dobrodošlo primerjalno dimenzijo – kjer je še posebej dragoceno iskanje skupnih in razdruževalnih elementov – s katalonskim in baskovskim nacionalnim gibanjem, ki študije nacionalizma odpirata širšemu razumevanju t.i. nacij brez držav. Za slovensko bralstvo je vključitev teh dveh študij primera nedvomno velikega pomena, saj omogoča vpogled v primerljive zgodovinske izkušnje nacij, katerih današnja pozicija je v spletu drugačnih družbeno-ekonomskih in političnih okoliščin »končne uresničitve« nacionalističnega stremjenja po lastni državnosti pač drugačna od slovenske.

Monografija se zaključí z razpravo o prihodnosti nacionalizma, ki se dotakne konceptov transnacionalne-

ga, postnacionalnega, globalizacije in državljanstva. Obseg poglavja je premajhen za podrobnejšo analizo, vendar ponudi osnoven vpogled v polje verjetno ene najzanimivejših in hitro razvijajočih se tem v sodobnem družboslovju. Razmišljanje o transnacionalnih pripadnostih in preseganju zamejevanja, ki ga ustvarjajo ideje nacionalnega tako v realnem svetu kot tudi v simbolnih obrazcih »nacionalnih identitet«, je še posebno aktualno v okviru transnacionalnih migracij in koncepta državljanstva. Mandelc zaključí, da kljub obstoju konflikta med politično pripadnostjo specifični državi oziroma več državam in idealom globalnega državljanstva to še ne pomeni nezdržljivih nasprotij, saj ponos na določeno kulturo in obstoj skupinske pripadnosti ne izključujeta bolj univerzalnih občutij globalne pripadnosti. Upati je, da je s svojo monografijo odprl pot živahnejši razpravi o pojavih nacionalizma tudi v slovenskem prostoru.

Na mejah nacije bo gotovo dobro sprejeto čtivo med študenti nacionalizma in vsemi, ki jih ti pojavi zanimajo, saj knjiga ponuja paleto perspektiv in nekaj v slovenski znanstveni literaturi še neobravnavanih virov. Pomanjkljivost te izdaje je v precejšnjem številu manjkajočih referenc v končnem seznamu literature, kar bi kazalo pri ponovni izdaji vsekakor popraviti. Pomen knjige je namreč prav v tem, da v slovenskem jeziku ponudi obsežen pregled teoretske konceptualizacije nacionalizma z množico definicij in različnih pogledov na ta pojav in vse sprem-

ljajoče diskurze na temo naroda, nacionalnih interesov, identitete itn. Kljub temu da ne gre oporekati odločitvi za podrobnejšo obravnavo »klasikov« študij nacionalizma (npr. Ernest Gellner, Anthony D. Smith, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson, pa tudi Walker Connor) – ki so »klasični« avtorji seveda v smislu teoretskega doprinosa in ne nujno glede na čas njihovega raziskovanja, pa je vendarle pogrešati nekoliko obširnejšo vključitev tudi novejših teoretskih razmislekov, ki v veliki meri uspešno nadgrajujejo klasična razhajanja med t.i. primordialisti, etnosimbolisti in modernisti. Poleg Özkırımlijevega »družbeno konstruktivitičnega« pristopa, ki ga avtor obravnava, bi bralke in bralce v slovenskem prostoru veljalo seznaniti tudi z razpravami avtoric, ki nacionalizem pomembno – in dolgo spregledano – povezujejo s tematiko spola in seksualnosti (po leg omenjene Nire Yuval-Davis torej tudi npr. Jyoti Puri), ali pa Jonathana Hearn, ki pokaže na osrednje mesto nacionalizma v modernih liberalnih demokracijah, ki ga potrebujejo za svoj obstoj, oziroma tudi z doprinosom sodobnih francoskih teoretikov, ki prav tako presprašujejo dominantne teorije. Vsekakor razprava o nacionalizmu še zdaleč ni končana.

LITERATURA

- Rizman, Rudi (ur.) (1991): *Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana: KRT.
 Kovačič, Gorazd (2005): Zagate z nacijo. V A. D. Smith, *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*, 213–233. Ljubljana: KRT.

Matija ROJEC, Marjan SVETLIČIČ
 Fakulteta za družbene vede,
 Univerza v Ljubljani

Milica Uvalić
**SERBIA'S TRANSITION –
 Towards a Better Future**
 Palgrave Macmillan, Basingstoke
 2010, str. 344, \$ 105.00
 (ISBN 978-0230211605)

Knjiga *TRANZICIJA SRBIJE – Proti boljši prihodnosti (SERBIA'S TRANSITION – Towards a Better Future)* je ena od najnovejših knjig založbe Palgrave Macmillan, ki je izšla v seriji *Študije ekonomske tranzicije (Studies in Economic Transition)*. Avtorica knjige je Milica Uvalić, profesorica na Univerzi v Perugii in ena največjih poznavalk dogajanj v Srbiji, tako s teoretično-analitskega kot praktičnega, ekonomsko-političnega vidika. Profesor Uvalićeva v knjigi kombinira teoretična znanja o procesih tranzicije nekdanjih socialističnih držav nasploh in Srbije še posebej, obenem pa ima kot nekdanja članica srbske vlade tudi zelo dober vpogled v dejansko kreiranje in implementiranje ekonomskih politik, ki so uveljavljale tranzicijske reforme.

Knjiga je prva zares kompleksna analiza procesov tranzicije v Srbiji v zadnjih nekaj več kot dvajsetih letih, to je od razpada SFR Jugoslavije do danes. Osnovni namen knjige je analizirati in razložiti, zakaj Srbija, ki je imela na začetku tranzicije, to je leta 1989, povsem spodobno izhodiščno pozicijo, tako zaostala v procesih tranzicije v tržno gospodarstvo in